

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Г. А. Губарева, Р. А. Трифонов

ПРАКТИЧНА СТИЛІСТИКА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

***Контрольна робота й методичні вказівки до її виконання
для студентів філологічного факультету
(спеціальність — журналістика)
заочної форми навчання***

Харків — 2005

УДК 811.161.2'38 (076)
ББК 81.2Укр-5-923
Г 93

Рекомендовано до друку вченою радою
філологічного факультету
(протокол № 3 від 21 жовтня 2005 р.).

Рецензенти — *Калашник В. С.*, докт. філол. наук., проф., зав. кафедри української мови Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна;
Сагаровський А. А., канд. філол. наук, доц. кафедри української мови Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна;
Щербакова Н. В., канд. філол. наук, доц. кафедри української мови Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди

Губарева Г. А. Трифонов Р. А.

Практична стилістика української мови: Контрольна робота й методичні вказівки до її виконання для студентів філологічного факультету (спеціальність — журналістика) заочної форми навчання. — Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2005. — 24 с.

Навчально-методичне видання містить 20 варіантів завдань підсумкової контрольної роботи, вимоги до неї, детальний зразок виконання та список основної рекомендованої літератури до курсу.

УДК 811.161.2'38 (076)
ББК 81.2Укр-5-923

Пояснювальна записка

Усебічна фахова освіта журналістів передбачає досконале знання норм сучасної української літературної мови. Курс "Практична стилістика української мови" спрямований на вивчення функціональних аспектів мовних одиниць.

Пропоновані завдання укладено відповідно до програми курсу "Основи культури мовлення і стилістики" для студентів філологічного факультету. У доборі типів завдань і практичного матеріалу узято до уваги специфіку професійного готування журналістів.

Ця контрольна робота є підсумковою в курсі й має на меті перевірити знання студентів з основних його розділів. Її особливістю є комплексний характер: укладені варіанти містять теоретичні, практичні й творчі завдання. У них охоплено лексичну, фразеологічну, граматичну стилістику, а також акцентологію та стилістичні аспекти словотвору. У теоретичних завданнях суттєву увагу приділено основним проблемам культури мовлення. Виконання роботи має засвідчити, крім того, навички перекладу та редагування. Студенти повинні продемонструвати вміння створювати зв'язний текст згідно з метою висловлювання, виявляти й оцінювати мовні засоби та прийоми, за допомогою яких досягається певний стилістичний ефект.

Дібраний для контролю матеріал зорієнтований головним чином не на відтворення здобутих знань, а на виявлення й розвиток креативних навичок. Виконання завдань передбачає вміння студентів вільно оперувати мовним матеріалом, оцінювати одиниці мови в контексті та поза ним із погляду їхніх

стилістичних властивостей, демонструвати індивідуальний підхід до мовних явищ у межах літературних норм та рекомендацій сучасної стилістики, виробляти власний стиль.

У процесі готування до контрольної роботи потрібно опрацювати рекомендовану літературу, список якої подається наприкінці видання.

Контрольна робота

Завдання

Варіант 1

1. Дати розгорнуту відповідь на теоретичне питання.

Паронімія і точність мовлення.

2. Визначити та описати різницю в семантиці синонімів, відмінності в їхніх стилістичних характеристиках і сполучуваності. Увести кожне слово в речення.

Заперечення – незгода – протест – спростування; сучасний – модерний – сьогоденний; офіс – контора – заклад.

3. Перекласти речення.

После такой неприятности необходимо было быстро прийти в себя.

Мне никогда раньше это не приходило в голову.

Здесь мне приходит на память одно сравнение.

Детеньши животных в нашем зоопарке приводят посетителей в умиление.

Но если дразнить взрослых животных, они могут прийти в ярость.

4. Відредагувати речення та письмово прокоментувати правки.

Повторення навчального матеріалу на занятті проводиться систематично з метою попередження забування.

Наша група, 32 студента, першим ділом зранку після сніданку, що містив поживні речовини, відправилася споглядати принадності міста.

5. Написати лист (адресата обрати за бажанням) із проханням про інтерв'ю.

Варіант 2

1. Дати розгорнуту відповідь на теоретичне питання.

Пряме й непряме цитування як стилістичний засіб.

2. Від поданих географічних назв утворити назви мешканців міста чи країни (іменники чоловічого та жіночого роду).

Полтава, Запоріжжя, Рівне, Греція, Китай, Польща.

3. Перекласти речення.

Ваш успех в жизни определяется отношением к тому, что вы считаете самым важным.

Известнейший артист при более близком знакомстве оказался приятным во всех отношениях человеком.

В то же время стало ясно, что люди в нашей стране были не совсем готовы к рыночным отношениям.

С каждым годом растет число студентов, желающих изучать в нашем вузе международные отношения.

Нашим дружеским отношениям уже не один десяток лет.

4. Відредагувати речення та письмово прокоментувати правки.

По її очам видно всю біль, всю гіркоту розчарування.

Добре пам'ятаю свої студентські роки і як університет святкував своє стап'ятидесятиріччя.

5. Дібрати з якогось друкованого або розміщеного в Інтернеті періодичного видання уривок тексту (приблизно 1 тис. знаків), що містить розмовну лексику та фразеологію. Визначити й пояснити роль, яку відіграють ці мовні засоби в тексті.

Варіант 3

1. Дати розгорнуту відповідь на теоретичне питання.

Порядок слів у реченні з погляду стилістики. Роль інверсії в різних функціональних стилях мови.

2. Поєднати числівники з іменниками, записати все словами.

4 (дівчина), 3 (міністр), 34 (зошит), 9 (харків'янин), 21 (газета), 4, 5 (літр), 10 (чоловік), 266 (курча), 3 (босоніжки), 1/6 (порція).

3. Перекласти речення.

На минуту он пришел в замешательство.

На выставке многие приходят в изумление от мастерства художника.

Через час больной пришел в сознание и смог ответить на вопросы.

От увиденного мы пришли в настоящий ужас.

Мы видим, что все здесь приходит в совершенный упадок.

4. Відредагувати речення та письмово прокоментувати правки.

Ми й надалі практикуватимемо семінари, зустрічі зі спеціалістами та фахівцями.

Наша делегація входила до складу делегації від України, що складалася з Київського, Харківського та Одеського університетів.

5. Скласти текст (обсягом приблизно 1 тис. знаків) реклами Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна для розміщення в молодіжному часописі.

Варіант 4

1. Дати розгорнуту відповідь на теоретичне питання.

Правильність як визначальна ознака культури мовлення. Поняття літературної норми. Норма і правило.

2. З'ясувати значеннєву співвіднесеність і стилістичні особливості наведених назв осіб чоловічого й жіночого роду.

Професор – професорка, професорша; друкар – друкарка; майстер – майстриня; секретар – секретарка; поет – поетеса, поетка.

3. Перекласти речення.

Мне вежливо посоветовали подойти еще раз на следующий день.

В апреле между городами начнет курсировать новый экспресс, следующий всего с тремя промежуточными остановками.

Обратите внимание на выводы, следующие из вышесказанного.

Пациенты, неукоснительно следующие советам врача, выздоравливают довольно быстро.

Следующим на заседании суда выступил истец.

4. Відредагувати речення та письмово прокоментувати правки.

Нещодавно Олександр віддавався багатьом захопленням.

Світлана Юріївна розповідає, що молодша дочка, на відміну від старшої, з іншим характером, більш наполегливішим.

5. Дібрати з якогось друкованого або розміщеного в Інтернеті періодичного видання уривок тексту (приблизно 1 тис. знаків), що містить професіоналізми та/або терміни. Визначити й пояснити роль, яку відіграють ці мовні засоби в тексті.

Варіант 5

1. Дати розгорнуту відповідь на теоретичне питання.

Точність, логічність і доречність як основні комунікативні якості культури мовлення.

2. Поставити правильний наголос у словах. Якщо існують варіанти наголошування, зазначити це, у разі потреби — прокоментувати.

Байдуже, використання, вимова, животрепетний, котрий, оптовий, принесла.

3. Перекласти речення.

Ознакомившись с событиями, наша съемочная группа пришла к выводу.

По этому вопросу стороны довольно быстро пришли к соглашению.

Мы пришли к убеждению, что необходимо срочно принимать меры.

После долгого использования аппаратура пришла в негодность.

Все вокруг внезапно пришли в движение, засуетились.

4. Відредагувати речення та письмово прокоментувати правки.

Такий стан справ протирічить діючому законодавству.

До ювілею університету високими державними нагородами було нагороджено підрозділи по оздоровленню та відпочинку дітей.

5. Скласти текст (обсягом приблизно 1 тис. знаків) новорічного вітання від прес-служби компанії.

Варіант 6

1. Дати розгорнуту відповідь на теоретичне питання.

Повтор як стилістичний прийом і як порушення логічності мовлення.

2. Розкрити значення крилатих висловів, увести їх у контекст.

Боротися з вітряками, альфа і омега, Ноїв ковчег, місце під сонцем.

3. Перекласти речення.

Возникла необходимость срочно отправить телеграмму в редакцию.

«Столичный экспресс» постоянно отправляется с первой платформы.

И снова по журналистскому заданию приходится отправляться в путь.

Чтобы передать документы, нужно было отправить курьера.

Мы отправимся восвояси завтра первым же автобусом.

4. Відредагувати речення та письмово прокоментувати правки.

Глядачі на стадіоні уважно дивилися в табло.

Публіка дуже емоційно сприймала розкручені шлягери, більшість з них підспівували артисту.

5. Дібрати з якогось друкованого або розміщеного в Інтернеті періодичного видання уривок тексту (приблизно 1 тис. знаків), що містить жаргонну лексику. Визначити й пояснити роль, яку відіграють ці мовні засоби в тексті.

Варіант 7

1. Дати розгорнуту відповідь на теоретичне питання.

Стилістичні особливості вживання форм часу дієслова.

2. Довести багатозначність фразеологізмів. Схарактеризувати кожну фразеологічну одиницю з погляду її стилістичних властивостей, увести в речення.

Давати задній хід, махнути рукою, переступати поріг, за спиною.

3. Перекласти речення.

Блюдо явно не пришлось ему по вкусу.

Все условия, созданные у нас, придутся вам по сердцу.

Этот человек приходится мне далеким родственником.

День на день не приходится.

По жизни я человек, который не может себе ни в чем отказать. Приходится много зарабатывать.

4. Відредагувати речення та письмово прокоментувати правки.

По завершенні такої фундаментальної праці відчуття втоми не дає відчутти радощів від вагомого результату твоєї роботи.

Це люди, про яких пишуть письменники й оспівують поети.

5. Написати текст (1—2 тис. знаків) на туристичну тематику, використовуючи екзотизми й варваризми.

Варіант 8

1. Дати розгорнуту відповідь на теоретичне питання.

Складні випадки поєднання іменників із кількісними та збірними числівниками.

2. Пояснити відмінності в значенні та вживанні паронімів. Увести кожне слово в речення.

Хронікальний – хронічний, будівник – будівельник, дружний – дружній.

3. Перекласти речення.

Центр Харькова приобретает все более современный вид.

Умение ориентироваться в рыночных условиях приобрело большое значение для бизнеса.

С 1 января новый закон приобретает силу.

В новом супермаркете вы можете приобрести необходимые продукты.

Сыгравший в этом фильме артист приобрел широкую известность.

4. Відредагувати речення та письмово прокоментувати правки.

Йдеться мова про головного героя Рафаловича.

Новий матеріал викладається під час зіставлення досліджуваних пристроїв з відомими, аналізуючи різні схеми.

5. Дібрати з якогось друкованого або розміщеного в Інтернеті періодичного видання уривок тексту (приблизно 1 тис. знаків), що містить фразеологічні одиниці. Визначити й пояснити роль, яку відіграють ці мовні засоби в тексті.

Варіант 9

1. Дати розгорнуту відповідь на теоретичне питання.

Функціонування односкладних речень у різних мовних стилях.

2. Поставити правильний наголос у словах. Якщо існують варіанти наголошування, зазначити це, у разі потреби — прокоментувати.

Брала, випадок, зайці (множ.), машинопис, первісний, пересічний, угруповання.

3. Перекласти речення.

Есть обстоятельства, не бросающиеся в глаза, но при этом не менее важные.

Необходимо быть сдержанным и не бросаться в крайности.

Не стоит бросаться словами, если не уверен в сказанном.

Он бросился со всех ног бежать следом.

От таких слов краска бросилась человеку в лицо.

4. Відредагувати речення та письмово прокоментувати правки.

Перетерпіла значну еволюцію і нервова система тварин.

Багато які кишковопорожнинні схожі скоріше на рослини, ніж на тварин, і можуть ніжністю забарвлення посперечатися з найекзотичнішими квітами.

5. Написати текст (1—2 тис. знаків) на вільну тему, використовуючи антонімічні засоби мови.

Варіант 10

1. Дати розгорнуту відповідь на теоретичне питання.

Фразеологічні засоби стилістики.

2. Утворити всі можливі форми ступенів порівняння від прикметників.

Приємний, демократичний, босий, активний, білявий, радий.

3. Перекласти речення.

Мой собеседник умеет расположить к себе разных людей.

В этом деле можете располагать мною.

Уютная обстановка в новом ресторане располагает к отдыху.

В ожидании гости расположились на диване.

Как говорится, человек предполагает, а Бог располагает.

4. Відредагувати речення та письмово прокоментувати правки.

Вони переконували всіх виваженими доводами з приводу новацій.

Пишучи зараз ці рядки, моя душа озивається до мене.

5. Дібрати з якогось друкованого або розміщеного в Інтернеті періодичного видання уривок тексту (приблизно 1 тис. знаків), що містить синоніми та/або антоніми. Визначити й пояснити роль, яку відіграють ці мовні засоби в тексті.

Варіант 11

1. Дати розгорнуту відповідь на теоретичне питання.

Сфера функціонування й стилістична оцінка неологізмів. Неологізми в публіцистичному стилі.

2. Пояснити відмінності в значенні та вживанні паронімів. Увести кожне слово в речення.

Комунікативний – комунікаційний, співак – співець, показний – показовий.

3. Перекласти речення.

На торжественном открытии придется держать речь.

Следует держать в уме возможность непредсказуемого развития событий.

Я настолько уверен в своем мнении, что готов держать пари.

Приходится держать руки по швам перед начальством.

В этом споре я буду держать вашу сторону.

4. Відредагувати речення та письмово прокоментувати правки.

При серійному виробництві труднощів не виникало б, якщо б була менше конкуренція.

Я привітала ювілярку з великим задоволенням.

5. Написати текст (1—2 тис. знаків) на спортивну тематику, використовуючи професіоналізми й терміни.

Варіант 12

1. Дати розгорнуту відповідь на теоретичне питання.

Складні випадки координації підмета з присудком.

2. Визначити та описати різницю в семантиці синонімів і відмінності в їхніх стилістичних характеристиках і сполучуваності. Увести кожне слово в речення.

Майстерно – вміло – філігранно – талановито; фанат – прихильник – прибічник; балакучий – велемовний – говіркий.

3. Перекласти речення.

*Молодым специалистам предоставляют места в общежитии.
Депутаты предоставили решение вопроса местным властям.
В начале собрания слово предоставили почётному гостю.
В этот критический момент он предоставил себя на волю случая.
Предоставьте это сделать мне.*

4. Відредагувати речення та письмово прокоментувати правки.

*Я не розумію цієї тенденції до уникання будь-яких іновацій.
Вирубубання лісів, оранка лугів і степів, забруднення навколишнього середовища промисловими відходами та іншою господарською діяльністю людини руйнують природу.*

5. Дібрати з якогось друкованого або розміщеного в Інтернеті періодичного видання 4—5 речень, що містять трансформовані фразеологізми. Визначити й пояснити роль, яку відіграють ці мовні засоби в тексті.

Варіант 13

1. Дати розгорнуту відповідь на теоретичне питання.

Стилістичні можливості багатозначності слова.

2. Поставити правильний наголос у словах. Якщо існують варіанти наголошування, зазначити це, у разі потреби — прокоментувати.

Видання, господарка, зобразити, перепустка, порядковий, також, фаховий.

3. Перекласти речення.

*В турнире принимают участие сотни детских и юношеских команд.
Не стоит принимать этот случай близко к сердцу.
Во время расследования не все обстоятельства были приняты во внимание.*

Сегодня на заседании проект закона был принят за основу.

Гидрометеоцентр передал информацию, которую необходимо принять к сведению.

4. Відредагувати речення та письмово прокоментувати правки.

Основний внесок на його світоглядну позицію справили твори Лесі Українки.

Вона хоче і живе насиченим життям.

5. Написати короткий текст (1—2 тис. знаків) на тему "Яке мовлення можна вважати хорошим?", використовуючи оцінну лексику.

Варіант 14

1. Дати розгорнуту відповідь на теоретичне питання.

Синоніміка і точність мовлення.

2. Проаналізувати пари синтаксичних синонімів, з'ясувати, чи є між ними семантико-стилістичні відмінності.

Незважаючи на труднощі – попри труднощі, зошит учня – учнівський зошит, принести сіль – принести солі, зламати олівець – зламати олівця.

3. Перекласти речення.

Этот путь должен привести к цели.

Нынешнее положение дел приводит в уныние, но мы не должны терять оптимизма.

Хотелось быстрее привести свой замысел в исполнение.

Сначала необходимо было привести помещение в порядок.

Зачастую хозяйственная деятельность человека приводит к загрязнению окружающей среды.

4. Відредагувати речення та письмово прокоментувати правки.

Площадка для проведення спостережень повинна бути уважно оглянута вдень.

Твори Маркеса відзначаються критиками високими стилістичними властивостями.

5. Дібрати з якогось друкованого або розміщеного в Інтернеті періодичного видання 4—5 речень, що містять трансформовані цитати. Визначити й пояснити роль, яку відіграють ці мовні засоби в тексті.

Варіант 15

1. Дати розгорнуту відповідь на теоретичне питання.

Стилістичні властивості суфіксації та префіксації.

2. Довести багатозначність фразеологізмів. Схарактеризувати кожен фразеологічний одиницю з погляду її стилістичних властивостей, увести в речення.

Як на долоні, брати своє, нудити світом, давати жару.

3. Перекласти речення.

При планировании бюджета необходимо принимать в расчет непредвиденные расходы.

Необходимо принять срочные меры по защите прав населения.

Сегодня городской совет принял решение о мероприятиях по празднованию юбилея.

После этих слов разговор принял другой оборот.

Корабль вышел из порта и принял курс на север.

4. Відредагувати речення та письмово прокоментувати правки.

Роки навчання у інституті – це найкращий період життя, який дає відбиток на характер і майстерність майбутнього спеціаліста.

Вибір часу для спостережних робіт обирає вчитель.

5. Написати текст (1—2 тис. знаків) на політичну тематику, використовуючи неологізми.

Варіант 16

1. Дати розгорнуту відповідь на теоретичне питання.

Особливості публіцистичного стилю.

2. З'ясувати значеннєву співвіднесеність і стилістичні особливості наведених назв осіб чоловічого й жіночого роду.

Історик – історичка; лікар – лікарка; швець – швачка; сторож – сторожиха; редактор – редакторка; капітан – капітанша.

3. Перекласти речення.

Он стал мне верным другом, и наши отношения прошли испытание временем.

Кто может сказать, что знает единственный верный способ решения современных экологических проблем?

Такие действия с нашей стороны – это верный проигрыш.

Чтобы перевод был верным, необходимо очень внимательно относиться к употреблению многозначных слов.

В ходе дискуссии она высказала своевременное и верное замечание.

4. Відредагувати речення та письмово прокоментувати правки.

Він доклав зусиль на організацію школи.

Боролися за перемогу 83 юнаки й дівчини з 15 команд.

5. Дібрати з якогось друкованого або розміщеного в Інтернеті періодичного видання уривок тексту (приблизно 1 тис. знаків), що містить оцінну лексику. Визначити й пояснити роль, яку відіграють ці мовні засоби в тексті.

Варіант 17

1. Дати розгорнуту відповідь на теоретичне питання.

Оцінка мовних штампів і кліше з погляду стилістики.

2. Поставити правильний наголос у словах. Якщо існують варіанти наголошування, зазначити це, у разі потреби — прокоментувати.

Два брaти, зручнiй, об'єднaння, оглядaч, пiддaний, пiзнaння, правoписнiй.

3. Перекласти речення.

Эти слова ни в коем случае нельзя принимать всерьез.

Самое обидное, что это многие приняли за чистую монету.

За кого вы меня принимаете?

Чтобы непредвзято разобраться в конфликте, журналист не должен принимать чью-либо сторону.

И тут мы принялись за работу.

4. Відредагувати речення та письмово прокоментувати правки.

У навчанні, як у бою: головне – вірна стратегія.

Із шести інженерів троє являються пошукачами кандидатської степені.

5. Написати текст (1—2 тис. знаків) на вільну тему, використовуючи синонімічні засоби мови.

Варіант 18

1. Дати розгорнуту відповідь на теоретичне питання.

Трансформація фразеологізмів як стилістичний прийом.

2. Від поданих географічних назв утворити назви мешканців міста чи країни (іменники чоловічого та жіночого роду).

Суми, Луцьк, Ялта, Німеччина, Чехія, Туреччина.

3. Перекласти речення.

Мой собеседник и вида не подал, насколько новость оказалась для него неожиданной.

Ремонт этого памятника архитектуры был сделан в основном только для вида.

Профессия журналиста предполагает, что человек должен все время быть на виду.

Дополнительный выходной на работе ему предоставили в виде поощрения.

Я не соглашусь на это ни под каким видом.

4. Відредагувати речення та письмово прокоментувати правки.

Деякі дорослі, а особливо діти, без потреби та обережності обстежують пташині гнізда, кинуті нори і дупла, де можуть жити гадюки. А ті, побоюючись, пускають у хід зуби.

5. Дібрати з якогось друкованого або розміщеного в Інтернеті періодичного видання 4—5 речень, у яких використано багатозначність окремих слів. Визначити й пояснити роль цього мовного прийому в тексті.

Варіант 19

1. Дати розгорнуту відповідь на теоретичне питання.

Стилістичні особливості форм числа іменника.

2. Визначити та описати різницю в семантиці синонімів і відмінності в їхніх стилістичних характеристиках і сполучуваності. Увести кожне слово в речення.

Шоу – дійство – видовище – вистава; говорити – переказувати – подейкувати; імідж – образ – репутація.

3. Перекласти речення.

За время деятельности фирма успела нанести существенный ущерб потребителям.

Злоупотребление витаминами может нанести серьезный вред здоровью.

Чиновник подал на газету в суд за якобы нанесенное ему оскорбление.

В последнем туре харьковский "Металлист" нанес поражение сопернику.

Во время пребывания в Харькове гость успел нанести визит городскому голове.

4. Відредагувати речення та письмово прокоментувати правки.

За 5 років навчання в університеті мене університет загартував, навчив у світі виживати.

Спостерігати за його грою – одне задоволення.

5. Написати текст (1—2 тис. знаків) на молодіжну тематику, доречно використовуючи жаргонну лексику.

Варіант 20

1. Дати розгорнуту відповідь на теоретичне питання.

Стилістично нейтральна та стилістично забарвлена лексика.

2. Поєднати числівники з іменниками, записати все словами.

3 (друг), 5 (болгарин), 1700 (грам), 2 (студент), 3 (лоша), 2 (хлоп'я), 4 (чоловік), 2 (сани), 3/4 (склянка), 54,8 (гектар).

3. Перекласти речення.

Длительная и старательная подготовка принесла свои плоды.

В этот день сотни юношей торжественно принесли присягу.

Эта попытка принесла одни только неприятности.

На каждом шагу здесь можно купить приносящие счастье и удачу сувениры.

В этих краях земля приносит хороший урожай.

4. Відредагувати речення та письмово прокоментувати правки.

В університеті в цьому учбовому році відбулися чисельні наукові конференції.

Та не дивлячись ні на що, мені ніколи не приходило на думку залишити улюблену справу.

5. Дібрати з якогось друкованого або розміщеного в Інтернеті періодичного видання 4—5 речень, у яких використано каламбури. Визначити й пояснити роль цього мовного прийому в тексті.

Вимоги до виконання контрольної роботи

Відповідаючи на перше питання, не слід обмежуватися суто теоретичними твердженнями, у разі потреби думку варто ілюструвати доречними прикладами. У висвітленні проблеми рекомендується оперувати, зокрема, такими поняттями, як точність, правильність, чистота, доречність, логічність мовлення.

Друге завдання вимагає практичних навичок оперування мовними одиницями, розрізнення семантико-стилістичних відмінностей між ними (у разі наявності таких відмінностей на цьому необхідно наголосити). Для його виконання слід звернутися до різних лексикографічних джерел залежно від характеру

завдання: тлумачних, фразеологічних, орфографічних, орфоепічних, акцентологічних, словників синонімів, антонімів тощо, а також до довідників із культури мовлення та літературного слововживання.

У третьому завданні особливу увагу потрібно звернути на переклад сталих виразів, які зустрічаються в більшості наведених речень; безперечно, при цьому слід уникати калькування. Оцінюється й точність перекладу речення в цілому.

Не менш важливим є й наступне завдання, у якому слід дати стислий коментар до здійснених правок, аргументувавши необхідність кожної з них. Не рекомендується спиратися лише на інтуїтивні твердження на зразок "так краще звучить", не підкріплені власне лінгвістичними доказами. Правити слід лише в тому разі, якщо потребу в цьому можна чітко пояснити порушенням норм чи недотриманням рекомендацій сучасної стилістики.

Виконуючи п'яте завдання, необхідно виходити зі стильових та жанрових особливостей створюваного тексту, брати до уваги його комунікативне призначення. Аналіз самостійно дібраних уривків передбачає безпосередню роботу з контекстом і не може обмежуватися викладом загальних теоретичних тверджень. У ході виконання завдання аналітичного типу слід використовувати такі поняття, як, наприклад, конотація, експресивність, оцінність, емоційність, стилістична маркованість, колорит, соціальна характеристика тощо. Варто схарактеризувати виявлені в тексті тропи та фігури як засоби виразності.

Зразок виконання

1. Дати розгорнуту відповідь на теоретичне питання.

Особливості вживання безособових і пасивних конструкцій та їхні стилістичні характеристики.

Особливістю безособових речень у всіх стилях мови є те, що в них наголошується на результаті дії, на незалежності певного стану, у якому перебуває людина, від її волі, на об'єктивності природних процесів. Натомість в особових конструкціях підкреслюється активність суб'єкта дії. Безособові речення називають різні явища природи, психічні, фізіологічні процеси. Семантико-стилістичною відмінністю цих речень, порівняно із синонімічними двоскладними реченнями, є відтінок стихійності дії, невідомості причини її виникнення: Вода затопила — Водою затопило; Я не сплю — Мені не спиться. Такі безособові конструкції вживаються, коли треба уникнути зайвого уособлення й узагалі коли іменник не підходить для ролі виконавця: Від річки потягло холодом; Подвір'я замело снігом.

Особливістю української мови є використання в усіх стилях безособових форм на -но, -то. Широко вживані безособові конструкції в розмовному стилі (Діла не зроблено; І злодія не було, а батька вкрадено). Такі конструкції показові для фольклорних текстів (Ой у полі жито копитами збито...). Безособові конструкції можуть надавати мовленню офіційного характеру, вони активно використовуються в офіційно-діловому, науковому стилях. У таких текстах ідеться про наслідки якихось дій чи процесів у момент мовлення: Адвокатам у задоволенні цього клопотання відмовлено; У вступній частині визначено шляхи дослідження обраного матеріалу; Роботу завершено вчасно.

Безособові заперечні речення поряд із синонімічними двоскладними мають узагальнювальний характер і відзначаються більшою категоричністю: На ньому місця живого не лишилося.

Невиправданим є вживання пасивних конструкцій у ситуаціях, коли присутній активний виконавець дії: За минулий рік нами було написано та опубліковано дві статті. Така конструкція є штучною й помилковою з погляду стилістики, оскільки орудний відмінок зазвичай називає знаряддя дії (написано олівцем), а не її виконавця (написано нами).

2. Пояснити відмінності в значенні та вживанні паронімів. Увести кожне слово в речення.

Писемний – письменний – письмовий, приводити – призводити.

У першій групі паронімів лише слова письмовий і писемний мають спільне значення "виражений графічними знаками, написаний", проте згадані лексеми різняться сполучуваністю: письмова заява — писемні пам'ятки. Крім того, у слова письмовий є значення "який служить або вживається для писання", "призначений для виконання на письмі": письмове приладдя, письмове завдання. Прикметник писемний може також означати "властивий книжним пам'яткам, книжний (переважно про мову)": писемний стиль. Значення лексеми письменний — "який уміє читати, писати; грамотний": письменна людина.

Перші писемні пам'ятки Київської Русі датовані XI століттям. Для зарахування до магістратури слід подати письмову заяву. Як відзначають історики, у XVIII столітті багато жінок в Україні були письменними.

Слова приводити і призводити полісемічні, у них багато спільного: вони можуть указувати на те, що одне явище є причиною другого, і мають значення "доводити до якого-небудь стану, до яких-небудь наслідків". При цьому дієслово призводити означає "бути причиною чого-небудь негативного", а лексема приводити не має такого відтінку значення.

Рано чи пізно життєвий досвід приводить до усвідомлення, що для досягнення успіху важливі не лише праця та наполегливість, а й терпіння.

За останні 70 років масове полювання на тигрів і вирубування лісів під орні землі призвело до значного скорочення кількості цих смугастих хижаків.

3. Перекласти речення.

Из-за своего поступка она лишилась расположения коллег. — Через свій учинок вона втратила прихильність коллег.

В новой квартире очень удобное расположение комнат. — У новій квартирі дуже зручне розташування кімнат.

После обеда он был в добром расположении духа. — Після обіду він був у доброму гуморі.

На расположение мебели был потрачен весь день. — На розміщення меблів було витрачено весь день.

Он имел расположение к музыке. — Він мав схильність до музики.

4. Відредагувати речення та письмово прокоментувати правки.

Ми проводимо доволі різносторонню програму по інформуванню населення про положення даного виду тварин у природі.

1) Неточно використано слово проводити: воно може сполучатися з абстрактними іменниками політика, курс, заходи, натомість у сполучі зі словом програма виступають дієслова здійснювати, реалізовувати.

2) Прикметник різносторонній у цьому контексті є калькою з російської (в українській мові він уживається тільки як математичний термін), нормативне слово — різнобічний.

3) Орфографічна помилка в слові програма, яке пишеться без подвоєння.

4) У словосполученні програма по інформуванню неправильна прийменникова конструкція: нормативним для такого типу конструкцій є

прийменник з, який указує на поняття, що окреслює певну галузь діяльності: програма з інформування.

5) Іменник положення не може виступати в значенні „обставини, умови, у яких хтось або щось перебуває, існує, діє тощо” (рос. положение), у цьому контексті його слід замінити словом становище.

6) Уживання слова даний тут не є виправданим і не відповідає рекомендаціям сучасної стилістики. У таких конструкціях доречним буде займенник цей.

7) Небажаним є нагромадження абстрактних іменників: програма з інформування населення про становище виду. Цього можна уникнути, перебудувавши речення, наприклад, так: Ми здійснюємо доволі різнобічну програму, щоб інформувати населення про становище цього виду тварин у природі.

5. Дібрати з якогось друкованого або розміщеного в Інтернеті періодичного видання уривок тексту (приблизно 1 тис. знаків), що містить фразеологізми та цитати (прямі й трансформовані). Визначити й пояснити роль, яку відіграють ці мовні засоби в тексті.

*“І на Січі мудрий німець картопельку садить”
(з “Кобзаря” Тараса Шевченка)*

Березневі пісні про головне, або Йошкін кіт

Олександр Нечаєв

Спільний візит до Києва глав МЗС Німеччини Йошки Фішера і Польщі Адама Ротфельда багато в чому можна вважати знаковим. І річ навіть не в тому, що високопоставлені дипломати вкотре дали знати новій владі, що вона не залишиться наодинці зі своїми проблемами після перемоги помаранчевої революції. Показові, радше, рівень координації і своєрідність субординації наших європейських сусідів.

...Якщо Німеччина у справі європейського зближення України обмежується роллю економічного куратора і, меншою мірою, ментора демократії, то Польща запекло обстоює максимально швидке і всебічне прийняття українців до родини істинно європейських народів.

Подібний поділ праці з планування східних просторів є цілком природним, адже політичну й економічну вагу двох країн важко порівнювати, і те, що дозволено бику, не личить Юпітеру. Німеччина все ж таки є одним з “фатерляндів” Європейського союзу. Отже, виявляти зайву метушливість їй просто не годиться...

Втім, німці давно й уміло перекували пушки Круппа на “тиху сапу” економічного впливу, і по місцях бойової слави солдатів групи “Центр” нині успішно крокують менеджери “Дойчебанку”. Німеччина – другий після Росії партнер України в торговельно-економічній сфері...

(Україна і світ сьогодні. – 2005. – № 11. – 25–31 берез. – С. 3)

Оскільки в тексті йдеться про Німеччину, її роль у сучасній Європі та відносини з Україною, автор залучає тематично або асоціативно пов’язані з цим фразеологізми та цитати (так звані прецедентні тексти), деякі — у незмінному вигляді, деякі — у трансформованому.

Тексту передує епіграф. Цитата з Т. Шевченка з’явилася тут завдяки ключовому слову німець, а виправданість епіграфа можна підтвердити подальшими згадками про сучасну діяльність в Україні німців — менеджерів “Дойчебанку”.

Не дивно, що саме з фразеологізмів складається заголовок, основна функція якого — зацікавити читача. Фразеологізм зі зниженим стилістичним забарвленням Йошкін кіт використано із суто розважальною метою; автор прагне привернути увагу, заявити про легкість викладу, підказати, що про складні проблеми європейської інтеграції України написано в нескладному для

сприйняття стилі (а отже, це має стимулювати до прочитання матеріалу). Інформативність цього виразу зводиться до актуалізації для читача імені міністра закордонних справ Німеччини Йозефа Фішера. Так само привернення уваги переважає над інформуванням у першій частині заголовка (трансформованому виразі старі пісні про головне, який увійшов до активного вжитку порівняно недавно), де введено автором слово березневі повідомляє читача про час описуваних подій і пов'язує виклад із поточним моментом. Сполучаючи два наведені звороти, автор також актуалізує стереотип, пов'язаний із підвищенням активності котів у березні. Таке поєднання фразеологічних одиниць є елементом мовної гри. Схожі функції виконує словосполучення істинно європейські народи — прозорий натяк на усталений вираз істинно арійські народи з політичної мови фашистської Німеччини. Уживання цієї сполуки в зазначеному контексті навряд чи має ідеологічне підґрунтя, тому й тут використано суто ігровий прийом.

Що дозволено бичу, не личить Юпітерові — трансформований крилатий вислів (у тексті йдеться про роль і місце Польщі та Німеччини в Європі); але констатування відмінностей між країнами веде автора до інакшого висновку, ніж у латинському вислові-оригіналі *Quod licet Iovi, non licet bovi*.

Фразеологізм перекувати мечі на орала в контексті разом із трансформацією зазнав актуалізації й конкретизації. При цьому основний зміст виразу ("перетворити військові засоби, ресурси і т. ін. на мирні", ширше — "перейти від війни до мирної праці") практично не змінився, але словосполучення пушки Крупна (із лексичним русизмом — слід було б сказати гармати) містить відсилання до знань з історії Німеччини, а в другій частині фразеологізму — на "тиху сапу" економічного впливу — з'явилася метафора, виділена для увиразнення лапками. Сама метафора базується відразу на кількох мовних явищах. У її творенні відіграють роль омонімія слів сапа¹ ("окоп, траншея, хід сполучення, що їх риють у напрямі до позицій противника для поступового й непомітного наближення до нього") і сапа² ("ручне сільськогосподарське знаряддя для підпушування ґрунту й знищення бур'яну"), актуалізація фразеологізму тихою сапою ("непомітно, приховано; спідтиха"), співвідносного з іменником сапа¹, а також спільний компонент у прямих значеннях слів орала і сапа² — "знаряддя землеробської праці".

З історичними знаннями про події Другої світової війни та участь у них німців пов'язаний вираз по місцях бойової слави солдатів групи "Центр" нині успішно крокують менеджери "Дойчебанку". Не виключений його зв'язок із рядком пісні В. Висоцького, що звучала в спектаклі "Полегли і живі": "Идут по Украине солдаты группы «Центр»". В аналізованій конструкції, як і в попередній, застосовано прийом контрасту: військові дії протиставляються мирній співпраці. Утім, про останню автор знову висловлюється дещо іронічно: вислів по місцях бойової слави — безперечно, радянський газетно-публіцистичний штамп, свідомо вжитий автором у невідповідному контексті з іронічним забарвленням; таким самим є й ефект від використання в політичному коментарі економічного сталого виразу поділ праці.

Таким чином, у наведеному уривку фразеологічні одиниці та цитати відіграють провідну роль серед стилістичних засобів. Їхні основні функції — передача авторської іронії, залучення до мовної гри, збільшення експресивності викладу, привернення уваги читача.

Рекомендована література до курсу

1. Антисуржик: Посібник / За заг. ред. О. Сербенської. — Львів: Світ, 1994. — 152 с.
2. Антоненко-Давидович Б. Д. Як ми говоримо. — К.: Либідь, 1991. — 256 с. (Можна використовувати й інші видання.)
3. Бабич Н. Д. Практична стилістика і культура української мови: Навчальний посібник. — Львів: Світ, 2003. — 431 с.
4. Ботвина Н. В. Офіційно-діловий та науковий стилі української мови: Навчальний посібник. — К.: АртЕк, 1999. — 264 с.
5. Вирган І. О., Російсько-український словник сталих виразів / О. І. Вирган, М. М. Пилинська — Х.: Прапор, 2000. — 864 с.
6. Головащук С. І. Російсько-український словник сталих словосполучень. — К.: Наук. думка, 2001. — 640 с.
7. Головащук С. І. Українське літературне слововживання: Словник-довідник. — К.: Вища шк., 1995. — 319 с.
8. Дудик П. С. Стилiстика української мови: Навчальний посiбник. — К.: Видавничий центр „Академiя”, 2005. — 368 с.
9. Калашник В. С. Українсько-російські синтаксичні паралелі: Труднощі перекладу / В. С. Калашник, Ж. В. Колоїз. — Х.: Прапор, 2003. — 112 с.
10. Капелюшний А. О. Стилiстика й редагування: Практичний словник-довiдник журналіста. — Львів: ПАІС, 2002. — 576 с.
11. Культура української мови: Довідник / За ред. В. М. Русанівського. — К.: Либідь, 1990. — 304 с.
12. Мацько Л. І. Стилiстика української мови: Пiдручник/ Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько. — К.: Вища шк., 2003. — 462 с.
13. Непийвода Н. Ф. Сам собі редактор: Порадник з української мови. — К.: Укр. кн., 1998. — 236 с.
14. Орфоепічний словник / Укладач М. І. Погрібний. — К.: Рад. шк., 1984. — 629 с.
15. Пономарів О. Д. Культура слова: Мовностилістичні поради: Навч. посібник. — К.: Либідь, 2001. — 240 с.
16. Пономарів О. Д. Стилiстика сучасної української мови: Пiдручник. — Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2000. — 248 с.
17. Різун В. В. Літературне редагування: Пiдручник. — К.: Либідь, 1996. — 240 с.
18. Словник-довiдник з культури української мови / Д. Гринчишин, А. Капелюшний, О. Сербенська, З. Терлак. — Львів: Фенікс, 1996. — 368 с.
19. Чак Є. Д. Складні випадки правопису та слововживання. — К.: А.С.К., 1998. — 272 с.